

Lodewijk van Deyssel (Karel Joan Lodewijk Alberdingk Thijm)

‘Scheldcriticus’ van Tachtig

Amsterdam, 22 september 1864 - Haarlem, 26 januari 1952

Lodewijk van Deyssel was pas zeventien toen hij zijn eerste artikel publiceerde. Hij wist daarmee meteen al veel reacties uit te lokken. Hij kon al zo vroeg publiceren omdat zijn vader Josephus Alberdingk Thijm een eigen tijdschrift had, *Dietsche warande*. De jonge Lodewijk nam het in zijn artikel op voor Franse schrijvers als Victor Hugo. Dat viel niet goed in het katholieke blad van zijn vader. Veel van de lezers beschouwden deze Franse schrijvers als immoreel en reageerden fel op het artikel.

Nieuwe denkbeelden

Het artikel verscheen in 1881. Dat jaartal is van belang: rond 1880 debuteerden er allerlei jonge schrijvers die de Nederlandse literatuur radicaal wilden veranderen. We kennen ze onder de naam ‘[de Tachtigers](#)’. Van Deyssel raakte al snel nauw betrokken bij deze kring van Tachtigers. Hij leerde de dichter Willem Kloos kennen. Ook ging hij schrijven voor het tijdschrift waarin de Tachtigers hun nieuwe denkbeelden naar voren brachten: *De Nieuwe Gids*. Daarin schreven ook mensen als Frederik van Eeden en Albert Verwey.

De strijdbaarheid die al uit zijn debuutartikel sprak, zou hem ook in de jaren daarna nog regelmatig tot een spraakmakende figuur maken. Van Deyssel had in 1883 helemaal gebroken met het katholieke geloof. De rest van zijn leven spande hij zich in voor de kunst. Hij deed dat als criticus, essayist en romancier. Op alledrie de terreinen heeft hij een geheel eigen inbreng gehad.

Scheldkritiek

Als criticus heeft hij de ‘scheldkritiek’ uitgevonden. Als hij een boek besprak, wilde hij niet zo objectief mogelijk vertellen wat er in dat boek gebeurde. Integendeel: zijn hoogstpersoonlijke afkeer, verveling of enthousiasme stonden voorop. Zo schreef hij dus over een roman:

Ik heb geen lust om in de stoffige taart van deerniswekkend proza te happen, waartoe de heer De Chateaux zijn stinkend bittere en vunzig zure gedachte-vruchten en het giftige meel van zijn ploerten-stijl heeft samengeknoeid.

Als essayist zocht hij vooral naar nieuwe manieren om over de functie van kunst na te denken. Hij was er stellig van overtuigd dat de negentiende-eeuwse ideeën over schoonheid niet meer voldeden.

Naturalisme en symbolistisch mysticisme

Veel moeilijker vond hij het om te bepalen wat er voor het oude in de plaats moest komen. Van Deyssel begon als vurig pleitbezorger van de [naturalistische](#) roman. De bekendste naturalist was Émile Zola. Deze schreef bijvoorbeeld de roman *Germinal* (*De Mijn*). In dat boek werd zeer onverbloemd het harde en uitzichtloze leven van de mijnwerkers geschilderd. Van Deyssel bewonderde Zola, omdat zijn proza niet ‘slap’ of ‘deerniswekkend’ was, maar choquerend. Het greep de lezer bij de strot en dat was precies waar Van Deyssel naar op zoek was in de literatuur.

Later stapte hij van het naturalisme af en zocht inspiratie bij het ‘symbolistisch mysticisme’. Deze artistieke stroming stond ver af van het naturalisme. De symbolistische kunstenaar zocht naar een hogere eenheid ‘achter’ of ‘boven’ de zichtbare realiteit. Deze kunst probeerde dus juist de harde werkelijkheid te overstijgen door te laten zien hoe het is als een mens opgaat in één groot moment van extase. Dit moment van extase was alleen te beschrijven door een opeenstapeling van woorden en beelden. Alle indrukken, kleuren en gevoelens werden tegelijkertijd ervaren en moesten dus als gelijktijdig getoond worden. Zijn overgang beschreef Van Deyssel in 1895 in het artikel *Van Zola tot Maeterlinck*.

Een liefde

Als romancier werd hij vooral bekend om zijn roman *Een liefde* uit 1887. Ook dat boek wist veel stof te doen opwaaien, omdat er vrij expliciet werd geschreven over seksualiteit. Zelfs bevriende collega-schrijvers uit de kring rond het tijdschrift *De Nieuwe Gids* hadden moeite met het boek.

Van Deyssels persoonlijk leven was veel minder opzienbarend dan zijn publicaties. Eigenlijk heeft hij zich zijn hele leven aan de letteren gewijd. Hij reisde niet veel en had geen ander werk. Na zijn huwelijk met Catharina Horyaans in 1887 leidde hij een teruggetrokken leven. Bovendien had hij geen sterk zenuwgestel. Af en toe moest hij zich helemaal terugtrekken uit het dagelijks leven.

Als schrijver en criticus had hij lange tijd grote invloed. Maar aan het einde van zijn leven nam die nam langzaam af. Vooral de generatie van *Forum* richtte zich tegen de overdreven cultus van het woord, die hij mede had veroorzaakt.

Verder lezen

- Willem van den Berg en Piet Couttenier, *Alles is taal geworden. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1800-1900*. Amsterdam 2016, p. 594-595: '[Lodewijk van Deyssel \(1864-1952\)](#)'.
- Rick Honings en Lotte Jensen, *Romantici en revolutionairen. Literatuur en schrijverschap in Nederland in de 18de en 19de eeuw*. Amsterdam 2019, p. 312-321: '[De criticus](#)'.
- G.J. van Bork, [Schrijvers en dichters](#) (dbnl biografieënproject I) (2003-....) in de DBNL.
- Lodewijk van Deyssel, [Een liefde](#) (1887).
- Lodewijk van Deyssel, [Menschen en bergen](#) (1891).
- Lodewijk van Deyssel, [De scheldkritieken](#) (ed. H.G.M. Prick) (1979).
- Briefwisselingen met [Arij Prins](#), [Arnold Ising jr.](#) en [Albert Verwey](#).
- Rick Honings en Lotte Jensen, *Romantici en revolutionairen. Literatuur en schrijverschap in Nederland in de 18de en 19de eeuw*. Amsterdam 2019, p. 317-320 en 353-357.
- M.G. Kemperink, [Van observatie tot extase. Sensitivistisch proza rond 1900](#). Utrecht 1988.
- M.G. Kemperink, *Het verloren paradijs. De Nederlandse literatuur en de cultuur van het fin de siècle*. Amsterdam 2001.
- H.G.M. Prick, *In de zekerheid van eigen heerlijkheid. Het leven van Lodewijk van Deyssel tot 1890* (1997).
- H.G.M. Prick, *Een vreemdeling op de wegen (1890-1952)* (2003).
- Portretten van Lodewijk van Deyssel in de [Schrijversgalerij](#) van het Literatuurmuseum.
- Meer informatie over Lodewijk is te vinden in de [DBNL](#).

<https://www.literatuurgeschiedenis.org/schrijvers/lodewijk-van-deyssel-karel-joan-lodewijk-alberdingk-thijm>